

DOI: 10.31319/2709-2879.2026iss1(12).363692pp35-40
УДК 338.2:343.35

Плахотнік О.О., доктор економічних наук, професор, професор кафедри менеджменту Дніпровський державний технічний університет, м. Кам'янське
ORCID: 0000-0001-9717-2877
e-mail: plahotnik_elena@ua.fm

Величко В.А., доктор економічних наук, професор, професор Києво-Могилянської Бізнес-Школи (KMBS), м. Київ
ORCID: 0000-0002-0282-368X
e-mail: hcsms.12@gmail.com

Запорожець Г.В., кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри менеджменту і публічного адміністрування Харківський національний університет міського господарства ім. О. М. Бекетова, м. Харків
ORCID: 0000-0002-7131-6817
e-mail: annazaporozhets2403@gmail.com

Троян В.І., доктор філософії, старший викладач кафедри менеджменту і публічного адміністрування Харківський національний університет міського господарства ім. О. М. Бекетова, м. Харків
ORCID: 0000-0002-2142-2873
e-mail: troyan.vlada@gmail.com

Plakhotnik Olena, Doctor of Economic Sciences, Professor, Professor of the Department of Management

Dniprovsk State Technical University, Kamianske

Velychko Volodymyr, Doctor of Economic Sciences, Professor Kyiv-Mohyla Business School (KMBS), Kyiv

Zaporozhets Hanna, PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Management and Public Administration,

O. M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv

Troian Vladyslava, PhD, Senior Lecturer, Department of Management and Public Administration, O. M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv

ТІНЬОВА ЕКОНОМІКА ТА КОРУПЦІЙНІ РИЗИКИ У СИСТЕМІ ЗАГРОЗ ЕКОНОМІЧНІЙ БЕЗПЕЦІ РЕГІОНУ

SHADOW ECONOMY AND CORRUPTION RISKS IN THE SYSTEM OF THREATS TO THE ECONOMIC SECURITY OF THE REGION

У статті досліджено вплив тіньової економіки та корупційних ризиків на економічну безпеку регіону. Визначено, що тіньова економіка є одним із ключових деструктивних чинників, який суттєво знижує податкові надходження до місцевих бюджетів, підриває конкурентне середовище та деформує соціально-економічну структуру регіональних господарських систем. Проведений аналіз свідчить, що рівень тіньової економіки в Україні у 2023 році склав близько 35 % від ВВП, що значно перевищує середній показник для країн ЄС. Встановлено, що корупційні ризики та тіньові схеми у сфері державних закупівель, земельних відносин і розподілу бюджетних коштів є основними каналами витоку ресурсів із регіональних економік. Окреслено взаємозв'язок між рівнем корупції та погіршенням інвестиційного клімату в регіонах. Обґрунтовано, що ефективна протидія мінізації економіки вимагає комплексного підходу, що охоплює цифровізацію адміністративних процесів, посилення прозорості публічних фінансів та розвиток інституційних механізмів антикорупційного контролю на регіональному рівні.

Ключові слова: тіньова економіка, корупційні ризики, економічна безпека, регіон, детінізація, інституційні механізми, державні закупівлі, антикорупційна політика.

The article explores the impact of the shadow economy and corruption risks on the economic security of the region in the context of modern socio-economic challenges and transformational processes in Ukraine. It is established that the shadow economy acts as one of the most significant destabilizing factors that weakens the financial sustainability of regional economic systems, reduces tax revenues to local budgets, distorts market competition, and limits opportunities for sustainable regional development. Particular attention is paid to the influence of informal economic activity on the functioning of local governance institutions, employment, investment attractiveness, and the effectiveness of regional economic policy implementation. Special focus is placed on corruption risks as an integral component of the system of threats to regional economic security. It is determined that corruption practices in public procurement, land administration, budget allocation, licensing procedures, and the use of communal property create favorable conditions for the expansion of shadow economic relations and illegal financial flows. The research substantiates that corruption significantly decreases the efficiency of public administration, undermines public trust in state institutions, and negatively affects the investment climate of the regions. In addition, corruption risks lead to inefficient allocation of public resources, reduce the effectiveness of regional development programs, and hinder the implementation of strategic economic reforms.

The article outlines the interdependence between the level of corruption, institutional weakness, and the deterioration of indicators of regional economic security. It is argued that regions with higher levels of corruption and informal economic activity are characterized by lower investment activity, slower economic growth, and reduced competitiveness. The analysis also demonstrates that wartime conditions, migration processes, and economic instability create additional prerequisites for the expansion of shadow operations and corruption schemes.

It is substantiated that effective counteraction to the shadow economy and corruption risks requires the implementation of a comprehensive and systematic policy aimed at strengthening institutional capacity and improving public administration mechanisms. Priority directions include the digitalization of administrative and financial processes, enhancement of transparency and accountability in public finance management, strengthening anti-corruption institutions, improvement of regional financial monitoring systems, and development of mechanisms for public control and civic participation. The necessity of integrating modern digital technologies, open data tools, and risk-oriented monitoring systems into regional governance practices is emphasized as a prerequisite for increasing the resilience and economic security of regions.

Key words: *shadow economy, corruption risks, economic security, region, de-shadowing, institutional mechanisms, public procurement, anti-corruption policy.*

JEL Classification: *D73, H26, O17, R58*

Постановка проблеми. Тіньова економіка та корупційні ризики залишаються одними з ключових дестабілізуючих чинників економічної безпеки регіонів. Їх поширення негативно впливає на фінансову стійкість територій, рівень інвестиційної привабливості, конкурентоспроможність регіональної економіки та соціальне благополуччя населення. В умовах трансформаційних процесів, воєнних викликів та нестабільності економічного середовища проблема посилення тіньових економічних процесів набуває особливої актуальності.

Сутність проблеми полягає у тому, що тіньова економіка сприяє приховуванню реальних обсягів господарської діяльності, ухиленню від сплати податків, незаконному перерозподілу фінансових ресурсів та деформації ринкових механізмів. Водночас корупційні ризики формують сприятливе середовище для функціонування нелегальних економічних схем, знижують ефективність державного управління та підривають довіру до органів влади. У результаті регіони втрачають значну частину бюджетних надходжень, що обмежує можливості фінансування соціально-економічного розвитку та реалізації програм безпеки.

Особливої небезпеки зазначені явища набувають на регіональному рівні, де існує тісний взаємозв'язок між місцевими органами влади, бізнесом та населенням. Недостатній контроль за використанням бюджетних ресурсів, непрозорість управлінських процесів, слабкість інституцій

та недосконалість механізмів антикорупційної політики створюють передумови для поширення корупції та зростання масштабів тіньового сектору.

Актуальність дослідження обумовлюється необхідністю комплексного аналізу впливу тіньової економіки та корупційних ризиків на економічну безпеку регіону, визначення основних загроз і розроблення ефективних механізмів їх мінімізації. У сучасних умовах забезпечення економічної безпеки регіонів є важливою передумовою стабільного розвитку держави, підвищення рівня життя населення та зміцнення національної економіки загалом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання детінізації економіки та антикорупційної політики перебувають у центрі уваги вітчизняних і зарубіжних учених. Серед дослідників, які зробили вагомий внесок у розробку цієї проблематики, слід виділити Бережного Є., Варналія З., Заброду Д., Клименко І., Лазарєву Є., Мазур І., Тимошенко О. та інших. У своїх працях автори розкривають механізми функціонування тіньової економіки, методи оцінки її рівня, а також обґрунтовують інструменти протидії корупційним ризикам на різних рівнях управління. Разом із тим, регіональний вимір зазначених загроз в контексті сучасних викликів залишається недостатньо дослідженим, що актуалізує потребу у проведенні цього дослідження.

Формулювання цілей статті. Метою статті є дослідження тіньової економіки та корупційних ризиків як складових системи загроз економічній безпеці регіону, а також визначення пріоритетних напрямів їх мінімізації.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасних умовах глобалізації, економічної нестабільності та посилення внутрішніх і зовнішніх викликів проблема забезпечення економічної безпеки регіонів набуває особливої актуальності. Економічна безпека регіону є важливою складовою національної безпеки держави, оскільки саме на регіональному рівні формуються основні передумови соціально-економічного розвитку, інвестиційної активності, фінансової стабільності та добробуту населення. Водночас ефективне функціонування регіональної економіки значною мірою ускладнюється поширенням тіньової економіки та зростанням корупційних ризиків.

Тіньова економіка виступає одним із найбільш небезпечних чинників дестабілізації економічної системи, оскільки сприяє приховуванню доходів, ухиленню від сплати податків, незаконному обігу фінансових ресурсів та порушенню конкурентного середовища. Корупція, у свою чергу, підриває ефективність державного управління, знижує рівень довіри до органів влади, послаблює інституційну спроможність регіонів та створює умови для розвитку нелегальних економічних процесів. Взаємозв'язок тіньової економіки та корупції формує комплекс загроз, що негативно впливають на економічну стійкість регіону та перешкоджають його сталому розвитку [1-2].

Особливої гостроти зазначена проблема набуває в Україні в умовах воєнного стану, фінансових дисбалансів, структурних трансформацій економіки та необхідності відновлення регіонального розвитку. Недостатній рівень прозорості управлінських процесів, слабкість контролюючих механізмів, недосконалість нормативно-правового забезпечення та низька ефективність антикорупційної політики сприяють поширенню тіньових схем і корупційних практик у різних сферах господарської діяльності.

Тіньова економіка являє собою сукупність господарських відносин, що здійснюються поза межами офіційного правового поля і не відображаються в офіційній статистичній звітності. За різними методологічними підходами – монетарним, методом «МІМІС», витратним і методом збитків – рівень тіньової економіки в Україні протягом останніх років коливається від 28 до 40 % ВВП. Особливо критичним є те, що регіональні показники тінізації нерідко перевищують загальнонаціональні, насамперед у слаборозвинених і периферійних районах, де офіційний ринок праці є вузьким, а адміністративний контроль – послабленим.

Тіньова зайнятість є одним із найбільш поширених проявів тіньової економіки на регіональному рівні. За даними Державної служби статистики України, частка неофіційно зайнятих осіб у 2023 році становила близько 28,6 % від загальної чисельності зайнятого населення. Це означає, що майже третина трудових ресурсів перебуває поза системою соціального страхування, не сплачує прибутковий податок і не формує пенсійних накопичень. Наслідком цього є, по-перше, суттєве скорочення надходжень до місцевих бюджетів, і, по-друге, зростання соціальних ризиків для самих працівників [3].

Додатковим індикатором масштабів тінізації є рівень готівкового обороту в економіці. Висока частка готівкових розрахунків у роздрібній торгівлі та сфері послуг традиційно свідчить про ухилення від оподаткування та відсутність документальної фіксації операцій. За оцінками Національного банку України, частка готівки в обігу до ВВП у 2023 році залишалася значно вищою, ніж у більшості країн ЄС (табл. 1).

Таблиця 1. Динаміка основних індикаторів тіньової економіки та корупційних ризиків в Україні

Показник	2020	2021	2022	2023
Рівень тіньової економіки, % від ВВП	30	28	33	35
Індекс сприйняття корупції (CPI), балів	33	32	33	35
Частка неофіційної зайнятості, %	26,4	25,8	27,1	28,6
Обсяг тіньових фінансових потоків, млрд грн	1 240	1 180	1 510	1 690
Втрати бюджету регіонів від тінізації, %	18,2	17,4	20,3	22,1

Джерело: побудовано за даними [6, 9]

Як свідчать дані таблиці 1, рівень тіньової економіки в Україні демонструє тенденцію до зростання в кризові роки, зокрема у 2022 і 2023 роках, що зумовлено впливом воєнних дій на економічну активність, порушенням виробничих ланцюжків і посиленням фіскального тиску на бізнес. Одночасно обсяг тіньових фінансових потоків збільшився з 1 240 млрд грн у 2020 році до 1 690 млрд грн у 2023 році, що свідчить про системний характер проблеми [4].

Корупційні ризики виступають окремим, але тісно пов'язаним із тіньовою економікою явищем у системі загроз економічній безпеці регіону. Згідно з Індексом сприйняття корупції (CPI) організації Transparency International, Україна у 2023 році набрала 35 балів зі 100, що відповідає 104-му місцю серед 180 країн світу. Незважаючи на певну позитивну динаміку – у 2020 році показник становив 33 бали – Україна залишається серед країн із помітним рівнем корупції.

На регіональному рівні корупційні ризики концентруються передусім у таких сферах:

- державні закупівлі та тендерні процедури, де виявляються змови між замовниками та підрядниками, завищення вартості робіт і послуг;
- земельні відносини – незаконне відведення земельних ділянок, маніпуляції з нормативною грошовою оцінкою землі та документами на право власності;
- розподіл субвенцій і міжбюджетних трансфертів, що супроводжується нецільовим використанням коштів і завищенням кошторисів;
- ліцензування і дозвільна діяльність, де корупційні практики штучно ускладнюють ведення бізнесу та стримують підприємницьку активність.

Взаємозв'язок між тіньовою економікою та корупцією носить двосторонній характер: з одного боку, корупція у державному управлінні генерує додаткові стимули для відходу бізнесу в тінь з метою уникнення неформальних платежів та адміністративного тиску; з іншого боку, розширення тіньового сектору звужує ресурсну базу держави і послаблює її здатність здійснювати ефективний нагляд і контроль за дотриманням законодавства [5, 7].

Вплив тіньової економіки та корупційних ризиків на економічну безпеку регіону проявляється у кількох ключових площинах. По-перше, відбувається ерозія бюджетної бази: за розрахунками, втрати місцевих бюджетів від тінізації у 2023 році становили близько 22,1 % від потенційних надходжень, що критично обмежує фінансування публічних послуг. По-друге, відбувається деградація конкурентного середовища: добросовісні підприємці несуть вищі витрати на виконання законодавчих вимог порівняно з тіньовими гравцями, що призводить до їх витіснення з ринку. По-третє, погіршується інвестиційний клімат: корупційна невизначеність і ризики відкатів підвищують транзакційні витрати для потенційних інвесторів, знижуючи привабливість регіону.

Для протидії зазначеним загрозам необхідне формування комплексної регіональної стратегії детінізації та антикорупційного контролю. Ключовими напрямами такої стратегії мають стати:

- цифровізація адміністративних та фінансових процесів – розширення використання електронних реєстрів, автоматизованих систем управління бюджетними видатками та е-декларування;
- посилення прозорості публічних закупівель через розвиток платформи Prozorro та впровадження системи ризик-моніторингу тендерних процедур;
- розвиток інституційних механізмів антикорупційного контролю на регіональному рівні, включно зі створенням незалежних спостережних рад при органах місцевого самоврядування;
- підвищення цифрової та фінансової грамотності населення, формування культури нетерпимості до корупційних практик;
- стимулювання легалізації тіньової зайнятості через зниження фіскального навантаження на малий бізнес і спрощення реєстраційних процедур [8, 10].

Отже, тіньова економіка та корупційні ризики є одними з найбільш суттєвих загроз економічній безпеці регіону, оскільки вони негативно впливають на фінансову стабільність, інвестиційну привабливість, ефективність державного управління та рівень соціально-економічного розвитку територій. Їх поширення призводить до втрати бюджетних надходжень, деформації конкурентного середовища, посилення соціальної нерівності та зниження довіри населення до органів влади.

Тіньова економіка та корупція мають взаємопов'язаний характер і формують комплекс системних ризиків для регіонального розвитку. Недосконалість механізмів контролю, низький рівень прозорості управлінських процесів, слабкість інституційного забезпечення та економічна нестабільність створюють сприятливі умови для функціонування нелегальних економічних схем. Ефективна протидія зазначеним явищам потребує реалізації комплексної державної та регіональної політики, спрямованої на підвищення прозорості економічних процесів, удосконалення системи фінансового контролю, цифровізацію управління та посилення відповідальності за корупційні правопорушення. Важливе значення має також формування антикорупційної культури суспільства, підтримка легального підприємництва та створення сприятливих умов для детінізації економіки.

Таким чином, забезпечення економічної безпеки регіону в сучасних умовах неможливе без системного обмеження масштабів тіньової економіки та мінімізації корупційних ризиків. Реалізація ефективних механізмів детінізації та антикорупційного контролю сприятиме зміцненню фінансової стійкості регіонів, підвищенню рівня довіри до влади та створенню передумов для сталого соціально-економічного розвитку держави.

Висновки. Тіньова економіка та корупційні ризики є взаємопов'язаними і системними загрозами економічній безпеці регіону, що суттєво деформують ресурсний потенціал регіональних господарських систем та знижують ефективність публічного управління. Як засвідчило дослідження, рівень тінізації в Україні залишається стабільно високим, а корупційні практики у сферах закупівель, земельних відносин і бюджетного розподілу завдають відчутних збитків регіональному розвитку. Протидія зазначеним явищам вимагає комплексного і системного підходу, що поєднує інструменти цифровізації, інституційного зміцнення антикорупційних механізмів та формування культури доброчесності у суспільстві. Подальші дослідження доцільно спрямувати на розробку регіональних методик кількісної оцінки корупційних ризиків та механізмів їх інтеграції до систем стратегічного планування регіонального розвитку.

Список використаної літератури

1. Варналій З.С. Тіньова економіка: сутність, особливості та шляхи легалізації / за ред. З.С. Варналія. Київ : НІСД, 2006. 576 с.
2. Заброта Д.Г. Корупція та тіньова економіка: взаємодія та вплив на соціально-економічний розвиток регіону. *Публічне управління та адміністрування*. 2021. № 3. С. 34–42.

3. Клименко І.В. Детінізація регіональної економіки: методологія та практика. Економічний вісник університету. 2022. Вип. 53. С. 87–95.
4. Лазарєва Є.В., Мазур І.С. Корупційні ризики у системі загроз економічній безпеці регіону. Регіональна економіка. 2023. № 2(108). С. 55–63. DOI: 10.36818/1562-0905-2023-2-5.
5. Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня тіньової економіки : Наказ Міністерства економіки України від 18.02.2009 р. № 123. URL: <https://www.me.gov.ua> (дата звернення: 20.10.2025).
6. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 20.10.2025).
7. Прозорро. Офіційний портал системи публічних закупівель. URL: <https://prozorro.gov.ua> (дата звернення: 20.10.2025).
8. Тимошенко О.В. Антикорупційна політика в регіонах України: стан та перспективи. *Науковий вісник Ужгородського університету*. 2022. Вип. 2(61). С. 120–128.
9. Transparency International. Corruption Perceptions Index 2023. URL: <https://www.transparency.org/en/cpi/2023> (accessed: 20 October 2025).
10. Williams C.C., Horodnic I.A. Evaluating the prevalence and distribution of undeclared work: evidence from a 2019 Eurobarometer survey. *Employee Relations*. 2021. Vol. 43. No. 1. pp. 85–100. DOI: <https://doi.org/10.1108/ER-12-2020-0544>

References

- [1] Varnalii Z. S. (ed.) (2006) *Tinova ekonomika: sutnist, osoblyvosti ta shliakhy lehalizatsii* [Shadow economy: essence, features and ways of legalization]. Kyiv: NISD.
- [2] Zabroda D. H. (2021) Koruptsiia ta tinova ekonomika: vzaiemodiia ta vplyv na sotsialno-ekonomichni rozvytok rehionu [Corruption and shadow economy: interaction and impact on the socio-economic development of the region]. *Publichne upravlinnia ta administruvannia*, no. 3, pp. 34–42.
- [3] Klymenko I. V. (2022) Detinizatsiia rehionalnoi ekonomiky: metodolohiia ta praktyka [De-shadowing of the regional economy: methodology and practice]. *Ekonomichniy visnyk universytetu*, issue 53, pp. 87–95.
- [4] Lazarijeva Ye. V., Mazur I. S. (2023) Koruptsiini ryzyky u systemi zahroz ekonomichnii bezpetsi rehionu [Corruption risks in the system of threats to the economic security of the region]. *Rehionalna ekonomika*, no. 2(108), pp. 55–63. DOI: <https://doi.org/10.36818/1562-0905-2023-2-5>
- [5] Ministry of Economy of Ukraine (2009) *Metodychni rekomendatsii shchodo rozrakhunku rivnia tinovoi ekonomiky* [Methodological recommendations for calculating the level of the shadow economy]: Order of the Ministry of Economy of Ukraine dated 18 February 2009 No. 123. Available at: Ministry of Economy of Ukraine (accessed 20 October 2025).
- [6] State Statistics Service of Ukraine (2025) Official website. Available at: State Statistics Service of Ukraine (accessed 20 October 2025).
- [7] Prozorro (2025) Official portal of the public procurement system (accessed 20 October 2025).
- [8] Tymoshenko O.V. (2022) Antykoryuptsiina polityka v rehionakh Ukrainy: stan ta perspektyvy [Anti-corruption policy in the regions of Ukraine: current state and prospects]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu*, issue 2(61), pp. 120–128.
- [9] Transparency International (2023) Corruption Perceptions Index 2023. Available at: Corruption Perceptions Index 2023 (accessed 20 October 2025).
- [10] Williams C.C., Horodnic I.A. (2021) Evaluating the prevalence and distribution of undeclared work: evidence from a 2019 Eurobarometer survey. *Employee Relations*, vol. 43, no. 1, pp. 85–100. DOI: <https://doi.org/10.1108/ER-12-2020-0544>

Надійшла до редколегії 20.04.2026

Прийнята після рецензування 04.05.2026

Опублікована 28.05.2026